

TARKASTUSMATKA OULUN KASTEELIIN

17.10. 1972

Akateemikko Kustaa Vilkunan pyynnöstä ja Museoviraston toimeksiannosta tein 17.10. 1972 tarkastusmatkan Ouluun selvittääkseni erään Oulunsuun kylässä ns. Kastellissa sijaitsevan maastokohdan, matalan mäen, geologista taustaa ja muinais-tieteellistä merkitystä. Akateemikko Vilkunan mukaan mäki paikannimi-indision ja asemansa perusteella olisi voinut palvella keyen linnoituksen tai vartioaseman pohjana jo ennen varsinaisen Oulunlinnan perustamista 1300-luvun lopulla.

Kyseinen maastokohta sijaitsee Oulujoen suusta (= Merikoski voimalasta) jokea pitkin mitaten tasan 4 km ylävirtaan joen etelärannalla peruskartan 3422 06 (Oulujoki) ruudussa 7213/431 (karttaliite 1). Mäki on matala, ympäröivästä jokilaakson tasangosta - tällä kohdalla n. 13 m ymp. - n. 1.5 m kohoava. Se on muodoltaan pitkulainen (pituusakseli suunnassa 23-53/60) ja n. 90 x 30 m laajuinen (karttaliite 2; valokuvat). Sen eteläpuoli on vanhastaan peltona, pohjoispuoli on maanomistajan, mv. Eero Kangastalon mukaan ollut hakamaana ja raivattu nykyisen asuintalon rakentamisen yhteydessä v. 1970 piha-alueeksi. Maaperämäellä on vähäkivistä hietaa, 14 m:n korkeuskäyrän - joka kiertää mäen alarinnettä - alapuolella hiesua. Mäen NE-pää on kivikkoisempi kuin sen raivattu ja viljelty keski- ja SW-osa. Oulujoen rantatörmä on mäen kohdalla n. 2 m korkea ja louhikkoinen. Mäki on todennäköisesti Oulujoen suistoon vähäiseen moreenikohoumaan ankkuroitunut kasautumismuoto, särkkä; maankohoamisen perusteella, joka alueella on nykyisin 8.1 mm/v (ks. Erkki Kääriäinen: Land Uplift in Finland Computed by the Aid of Precise Levellings - Fennia 89:1, 1963), oli merenpinta nykyisellä 14.5-15.0 m:n tasolla n. 450 jKr. ja joen suu useita kilometrejä

sisämaassa päin. - Myöhemmin ovat joen tulvat kasvattaneet mäkeä jonkin verran pääasiassa laidoilta.

Minkäänlaisia maanpinnalle näkyviä rakenteellisia muinaisjäännöksiä ei mäellä ole. Sen sijaan mv. Kangastalon mukaan on mäen SE-osan kyntötöiden yhteydessä useasti paljastunut voimakkaita hiili-, noki- ja palomaapesäkkeitä, jotka - Kangastalon osoittamat - on merkitty karttaliitteelle 3; pari pesäkettä oli paljastunut myös mäen NW-puoliskon pihanraivaustöissä. Paikoin saattoi vastakynnetyssä pellossa erottaa myös suppeita ympäristöään kivisempiä alueita; niistä yksi sijaitsi paikassa, jossa nykyisin kunnalliskodissa asuvan Jaakko Suorsa -nimisen miehen tietämän mukaan on ollut 1800-luvulla kalapirtti.

Nykyisen omakotitalon rakennustöiden yhteydessä paljastui mäen NW-reunasta rinteeseen myötäistä, maan pinnasta noin metrin syvyyteen ulottuvaa kovaksi pakkautunutta kivikkoa, jonka yksittäisten lohkaraitten huippuja on yhäkin näkyvissä rakennuksen SW-puolella matalassa, terassimaisessa törmässä. Törmä jatkuu mäen W-rinnettä seuraten myös pohjoiseen päin, mutta siellä talolle johtava soratie on rikkonut alkuperäisen pinnanmuodon; todennäköisesti törmä on kuitenkin alunperin siellä ollut loivempi koska sitä ei enää erottunut tien N-puolella, missä maanpintaa ei mv. Kangastalon mukaan ole rikottu.

Kohdassa, missä talolle johtava tie nousee pihalle (karttaliitteessä 3 viivoitetulla alueella), on mv. Kangastalon havaintojen mukaan pintahumuksen alla toinen, alempi humuskerros. Koekuopin vahvistin havainnon ja totesin seuraavat kerrokset (kuvattu pinnasta alaspäin):

1. n. 20 cm humusta
2. 25 - 30 cm harmaata, huuhtoutunutta hietaa
3. 5 - 20 cm humusta, jossa hiilenmuruja ja tiilenkappaleita
4. 2 - 5 cm ruskeaa, humuksesta rikastunutta hietaa
5. harmaata, huuhtoutunutta hietaa

Kerrokset 2, 4 ja 5 ovat selvästi tulvakerroksia, kerros 2 ilmeisen myöhäinen, historiallisen ajan suurtulvan aiheuttama päätellen kerroksen 3 tiilenpaloista. Ennen Merikosken voimalaa nousi vuotuinen tulva niin korkealle, että mäen W-puolinen tasanko oli sen vallassa. Edellä todettu tulvakerros⁽²⁾ on kuitenkin siksi paksu ja sen aines siksi karkeata, että sen on voinut synnyttää vain erityisen voimakas tulva (sellainen oli mm. v. 1724; ks. J.E. Rosberg: Bottenvikens finska deltan. Helsingfors 1895). Sen sijaan, koska tulvakerrokset eivät ole peittäneet edellä kuvattua terassimaista törmää ja koska törmä sijaitsee mäen mantereenpuoleisella rinteellä, missä tulvien virta on ollut heikko, pitäisin törmää mäen luontaista rinnettä vahvistamaan muodosteltuna joskin esim. edellä kuvatun, koekuoppien profiileissa näkyvän voimakkaan tulvan kuluttava vaikutus on otettava huomioon.

Mäen kohdalla on Oulujoen törmään hankautunut selvä, n. 2 m syvä "tasapohjainen" ura, jonka pohja nousee joen vesirajasta melko jyrkästi S:ssa 10 - 40/60 kohti mäkeä; sen pituus on n. 30 m (ks. karttaliite 2 ja valok.). Vaikka ura alunperin lienee luontainen - tällaisia lumen sulamisvesien, tulvavesien ja jäiden aikaansaamia "poukamia" näkyy pitkin jokitörmä - viittaa sen suuri koko sitä käytetyn venevalkamana (vrt. s:lla 2 mainittu kalapirtti!).

Varmoja mainittuihin kiinteisiin muinaisjäännöksiin (mahd. vahvistettu terassi ja "valkama", hiili- ja nokiesiintymät) liittyviä ajoittavia esinelöytöjä ei mäeltä ole. Maanomistajan mukaan kyntötöissä on silloin tällöin löytynyt 1600- ja 1700-luvun rahoja (mm. Pohjois-Pohjanmaan museoon toimitettu ja sen palossa II maailmansodan aikana tuhoutunut ploomuraha) sekä savipiippujen kappaleita, jollaisen itsekin poimin pellostä mäen pohjoispuoleiselta rinteeltä. Mv. Kangastalo kertoi myös

mäen NW-rinteeltä kynnöksestä löytyneestä, mutta hukkaan joutuneesta rautaesineestä, joka kuvauksen perusteella lienee ollut väkäsetön ruodollinen keihäänkärki. Samalta paikalta on myöhemmin löytynyt rautainen puukko, jonka löytäjä luovutti mukaani ja josta ohessa kuva liitteenä (luetteloitu Museoviraston kansat.tston no:lla MVKTE 10251). Tarkkaa esihistoriallista vastinetta ei Suomesta esineellä ole, kansatieteen toimiston kokoelmissa sen sijaan on samanlaisia puukkoja, jotka ovat maalöytöjä etupäässä Itä-Suomesta. Kirjallisuudesta tapaamani lähin - miltei identtinen - vastine on Eestistä Varbolan 1200-1300-luvun muinaislinnan kaivauksissa löydetty puukko (A. Viires: Eesti rahvapärane puutööndus - Eesti NSV Teaduste Akadeemija Ajaloo Instituut, 1960, k. 16). *Vat. mujo. pari puukotän veistä*

Yhteenvetona voidaan tarkastuskäynnin perusteella sanoa, että mäki on mahdollisesti keinotekoista tai lohkarkein vahvistettua W-syrjän matalaa terassia lukuun ottamatta luontaisesti muodostunut, Oulujoen suistossa viimeistään 400-luvulla jKr. nykyisen muotonsa saanut särkkä, jolle - lähinnä rinteille - myöhemmät tulvat ovat kasanneet ohuita hieta- ja hiesukerroksia. Kohouma on 1300-luvulla sijainnut jo n. 3000 m:n päässä jokisuusta, jolloin merenpinta oli nykyisen 5 m:n korkeustasolla ja joen suu nykyisen Merikosken niskan kohdalla - koskea ei tuolloin vielä ollut (karttaliitteessä 1 on merkitty alueet, jotka jäävät 5 m:n tason alapuolelle). Esinelöytöjen perusteella mäellä on ollut asutusta tai muuta toimintaa ainakin 1600-luvulta lähtien, mutta varhaisin löytö saattaa olla jo 1200-1300-luvulta.

Mikäli mäkeä uhkaa vaara maankäytön tai rakennustoiminnan johdosta - se ei kuitenkaan maanomistajan mukaan ole

todennäköistä lähitulevaisuudessa - pidän tärkeänä, että paikalla suoritetaan tarkempia tutkimuksia.

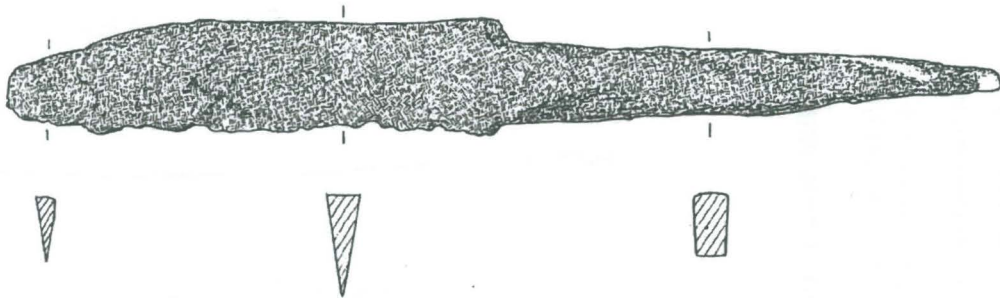
Helsingissä 31. p:nä tammikuuta 1973

Ari Siiriäinen
tutkija



41

10251:-



2

1. Kuka on löytäjä?

Nimi, asunto ja postiosoite:

Kyönfolot. Karl Sandman

mot. Kyösti Jalkan

2. Minkälaisia ja mistä aineesta muinaisesineet ovat?

6 rautaisia peltolautia (ϕ 29 mm)
rautakirve, mää. pulssanta
sinkkineitti

3. Milloin esineet löydettiin?

4. 10. 1974

4. Mistä esineet löydettiin?

Pitäjä Oulu

Kyö Kuusim

Talo, tila tai palsta

Maanomistajan nimi ja osoite

Löytöpaikan (pellon, niityn, mäen, kankaan, suon, rannan)
nimi

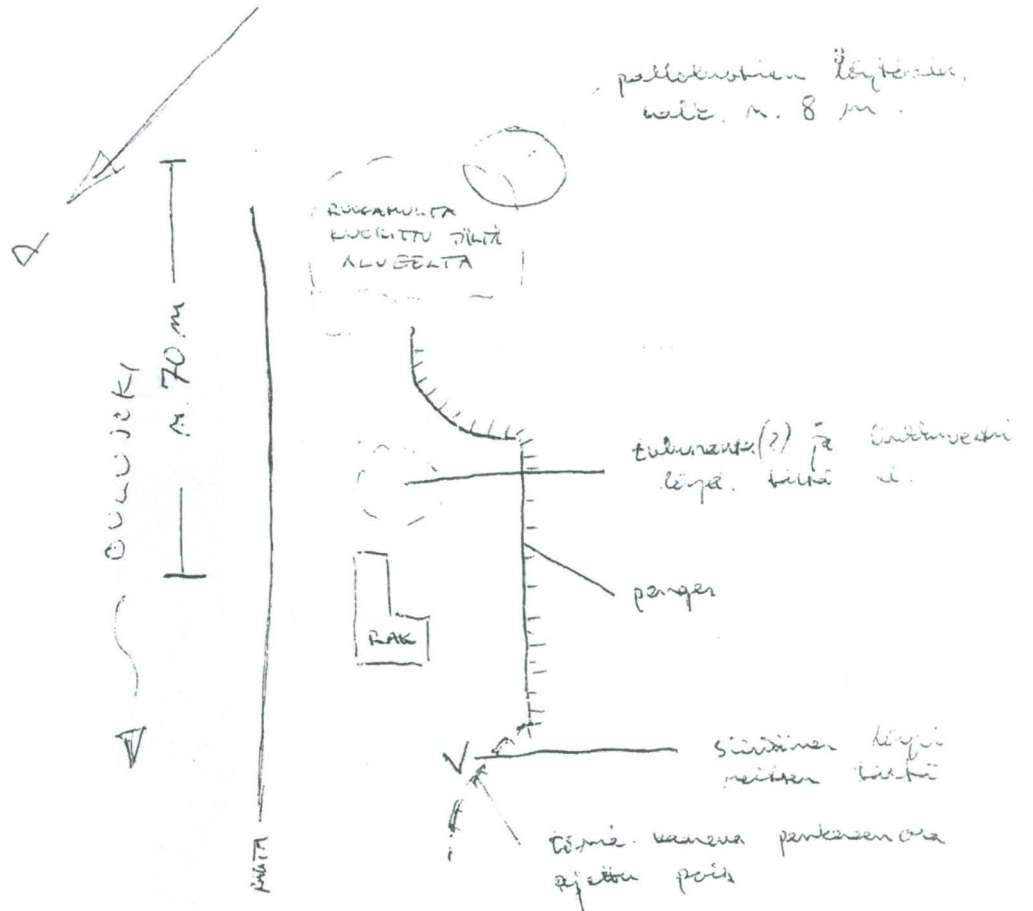
Löytökohdan etäisyys (metreinä tai askelina) ja ilman-
suunta lähimmästä nimeltä mainitusta paikasta (esim. ta-
lostä, joesta, järvestä, sillasta, tienhaarasta, kilometripyl-
västä, rajapyykistä). Käsivarainen, muististakin piir-
retty, karttaluonnos toivottava.

merkintä No 342206 Oulu

Koordinaatit X = m. 721360 - 65

Y = m. 43145 - 62

NO = m. 12,5 m



5. Millä tavalla esineet löytyivät?

Peltotyössä, ojankaivussa, hiekan, saven, mudan otossa, joenperkauksessa, tienleikkaustyössä jne.

metallilinjaimella (mitä kavaalla)
erikseen.